

УДК 338.436.33:005.4-0.21.387

В. А. Самофатова,
к. е. н., доцент, докторант кафедри економіки промисловості,
Одеська національна академія харчових технологій, м. Одеса

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

V. Samofatova,
Ph.D. in Economics, associate professor, doctoral candidate of Department of industrial economic,
Odessa national academy of food technologies, Odessa

THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRIFOOD SPHERE

У статті проаналізовано теоретичні засади формування концепції сталого розвитку в світовій практиці. Розглянуто базові компоненти, на яких ґрунтується концепція сталого розвитку. Зауважено, що агропродовольча сфера є одним з найважливіших секторів української економіки, складною економічною системою і просторомістким видом діяльності. Відзначено, що сталість агропродовольчої сфери визначається не тільки зовнішніми і внутрішніми факторами, а і великою кількістю управлінських впливів. Розглянуто основні стримуючі фактори сталого розвитку агропродовольчої сфери. Проаналізовано негативний вплив на довкілля сільськогосподарського виробництва. Запропоновано структуру концепції сталого розвитку агропродовольчої сфери. Відмічено, що основою сталого розвитку агропродовольчої сфери може стати біоекономіка. Доведено, що важливим напрямом стабілізації і сталості агропродовольчої сфери є культура. Визначено напрями, що сприяють підвищенню ефективності стратегії переходу до сталого розвитку. Обґрунтовано необхідність впровадження заходів, націлених на формування засад сталого розвитку агропродовольчої сфери. Зроблено висновок, що глобальна концепція сталого розвитку агропродовольчої сфери повинна реалізуватися, в першу чергу, на регіональному рівні.

The paper analyzes the theoretical bases of formation of the concept of sustainable development in the world. The basic components underlying the concept of sustainable development. It is noticed that agri-food is one of the most important sectors of the Ukrainian economy, complex economic system and territorial field of activity. Noted that the sustainability of the agri-food sector is determined not only by external and internal factors, but also a large number of management actions. Considered are the main limiting factors for sustainable development of the agri-food sector. Analyzed adverse impact on the environment of agricultural production. The structure of the concept of sustainable development in the food industry is shown. It is noted that the basis for sustainable development agri-food sector can become a Bioeconomy. It is proved that an important area of stabilization and sustainability in the food industry, is culture. The directions of improving the effectiveness of the strategy of transition to sustainable development. The necessity of implementation of measures aimed at laying the foundations for sustainable development of the agri-food sector. The conclusion is that the global concept of sustainable development of the agri-food sector must be realized, first and foremost, at the regional level.

Ключові слова: концепція, сталий розвиток, збалансованість розвитку, агропродовольча сфера, просторовий чинник.

Keywords: concept, sustainable development, balanced development, agri-food sphere, territorial factor.

ВСТУП

Проблема забезпечення сталого розвитку економічних систем перебуває в епіцентрі уваги світових наукових шкіл. Суспільство, намагаючись задовольнити зростаючі потреби, постійно розширює масштаби виробництва. Питання про розумні межі виробництва та споживання матеріальних благ загострилися у другій половині ХХ сторіччя. Це викликало необхідність пошуку принципово нових моделей майбутнього розвитку суспільства. Концепція сталого розвитку (sustainable development) є продовженням концепції ноосфери, сформульованої академіком В. Вернадським, ще в першій половині ХХ ст [1, с. 75]. Її суть полягає в обов'язковій узгодженості економічного, екологічного та людського розвитку. За своєю суттю концепція сталого розвитку здатна ви-

конати роль базису формування оновленої цивілізації, оскільки забезпечує зняття суперечностей між досягненням цілей гармонійного соціально екологічного розвитку та ідеологією перманентного зростання [16, с. 6].

Загальна сталість агропродовольчої сфери є складною функцією і визначається не тільки зовнішніми і внутрішніми факторами, а і великою кількістю управлінських впливів, спроможних спричинити стабілізаційний вплив на процеси цієї сфери.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Формування сталого розвитку як сучасного імперативу є результатом дослідження

численних зарубіжних і вітчизняних науковців: В. Вернадського, І. Бистрякова, В. Гейця, Г. Дейлі, М. Згуровського, Л. Мельника, Л. Руденка, О. Павлова, О. Попової, М. Хвесика, В. Шевчука, О. Шубравської та багатьох інших. Основним предметним полем творчих пошуків цих дослідників стали ключові атрибути і підходи до вимірів, наслідків і перспектив сталого розвитку. Водночас питання забезпечення сталого розвитку, вирізняється особливостями його вирішення у різних галузях економіки і є дуже актуальними для агропродовольчої сфери. Багатоаспектність поглядів на характеристику і структуру агропродовольчої сфери та забезпечення пріоритетів її збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку потребує продовження наукових досліджень.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Орієнтація України на міжнародні стандарти рівня і якості життя неможлива без сталого розвитку агропродовольчої сфери на інноваційній основі, підвищення ступеня задоволення потреб в продовольстві, розвитку людського потенціалу. Тому метою роботи є обґрунтування концептуальних підходів до забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття "агропродовольча сфера" (АПС) корелює з біологічним терміном "біосфера" і є її важливою складовою, пов'язаною з життєзабезпеченням суспільства. Відмічена сфера має особливу природу, відмінну від інших секторів економіки, адже потребує ведення виробничої діяльності в гармонії з природою. Цей термін поки що не досить поширений у науковому обігу. Частіше вживається термін "агросфера" прийнятно до сільськогосподарського виробництва. Очевидно, "агропродовольча сфера" є більш ємним поняттям, ніж агропромисловий комплекс (АПК) або агропродовольча система.

Водночас ґрунтовні напрацювання у цій галузі мають дослідники [8—11].

Агропродовольча сфера є складною, багатокомпонентною і багаторівневою системою і є у світі одним з найбільших споживачів природних ресурсів та основним джерелом забезпечення розвитку суспільства. За визначенням О.І. Павлова, агропродовольча сфера — це не тільки певний сектор економіки, який об'єднує галузі та види економічної діяльності, що включені в єдиний технологічний цикл виробництва

і просування на ринок сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, а й природне та соціальне просторове сільсько-міське сполучене утворення [9, с. 7]. Зазначене свідчить, що агропродовольча сфера відноситься до просторовістких видів діяльності. Тому урахування просторового чинника, надасть агропродовольчій сфері гармонійної цілісності та дозволить виокремити екологічні, економічні та соціальні аспекти розвитку. Саме трактування агропродовольчої сфери вимагає застосування новітніх соціо-еколого-економічних підходів [11, с. 55].

Агропродовольча сфера є в усьому світі одним з головних споживачів природних ресурсів і основним джерелом забезпечення розвитку суспільства. Негативний вплив на довкілля, спричинений сільськогосподарським виробництвом, пов'язаний як із виснаженням природних ресурсів, так і з забрудненням у результаті застосування отрутохімікатів та мінеральних добрив. Так, за останні сорок років у світі, при підвищенні врожайності зернових культур майже у 2,5 рази, використання мінеральних добрив зросло більш, ніж вдвітеро, а пестицидів — багаторазово. Розораність сільськогосподарських угідь в середньому по Україні перевищує 80%. Значно розширилися площі засолених, закислених і техногенно забруднених сільськогосподарських угідь, а їх родючість знизилася до критично низького рівня. В цілому тільки один з кожних десяти гектарів має нормальний екологічний стан. Енерго-, земле- і водоемність українського агропродовольчого виробництва в 3—5 разів вища, ніж у країнах Західної Європи та Північної Америки [12, с. 335]. Консультативна група з міжнародних сільськогосподарських досліджень прийшла до висновку, що на частку сільського господарства і харчової промисловості припадає 29% світових викидів парникових газів [13].

Слід відзначити, що у більшості країн світу здійснюється державний контроль за дотриманням вимог законів землеробства у сільському господарстві. Водночас, Україна, за результатами сезону 2016 року, знову стала світовим лідером з виробництва насіння соняшника. Соняшник є найрентабельнішою сільськогосподарською культурою, що вирощується в Україні, вона склала 80,3% у 2015 р. Позитивним моментом є те, що майже все насіння соняшника зараз переробляється в Україні, через дію експортного мита [14].

Розглянуті тенденції представлені у таблиці 1.

За даними таблиці 1, протягом 15 років (1990—2015 рр.), посівні площі під цукровими

Таблиця 1. Посівні площі за видами сільськогосподарських культур, тис. га

Роки	Зернові та зернобобові культури	Цукрові буряки	Соняшник	Льон-довгунець	Соя	Ріпак
1990	14583,4	1607,2	1635,9	172,5	92,6	89,7
2010	11280,3	458,7	3667,3	1,3	1032,2	864,4
2015*	14738,4	237,4	5104,6	2,0	2158,1	682,4

Примітка: * за 2015 р. дані наведено без АР Крим та частини зони АТО.
Джерело: Держкомстат.

буряками скоротилися у 6,8; а льоном — у 86 разів! Водночас посівні площі під ріпаком зросли у 7,6; соняшником у 3,2; соєю — у 32 рази [15]. Однією з найважливіших проблем агропродовольчої сфери — є нестабільність її функціонування. Оскільки світовий ринок (особливо несировинної агропродовольчої продукції) поділено і реальних можливостей для входження на нього небагато, то розраховувати на подолання існуючих бар'єрів можна, лише виробляючи висококонкурентну продукцію.

Тому сформовані тенденції вимагають особливого фундаментального наукового осмислення з використанням нетрадиційної методології дослідження, включаючи метапросторовий аналіз і конструювання. Її ключовою категорією є метапростір. Якщо коротко, то метапросторовий підхід орієнтує на визначення зв'язків, що належать до системних ознак функціонування територій як цілісних утворень. Зараз для агропродовольчої сфери важливо знайти свою специфічну, адекватну сучасним умовам форму сталого просторового розвитку. Зрозуміло, що соціальний, економічний і екологічний простори нерозривно пов'язані, але їхнє об'єднання, ймовірно, відбувається на основі єдиних культурних традицій. Отже, можна говорити, що подальший розвиток нової метапросторової дослідницької парадигми сталого розвитку повинен ґрунтуватися, передусім, на пошуку форм і методів гармонізації інтересів суб'єктів господарювання, влади, населення, всіх учасників господарської системи [16, с. 9].

У контексті розгляду сталого розвитку з економічних позицій, суттєвим стає визначення системних можливостей забезпечення бажаних позитивних зрушень. Ідеться про те, що за економікою повинна стояти відповідна сила, яка може бути виражена у вигляді енергії. Такою енергією, здебільшого, є саме капітал. У цьому випадку, пріоритетною стає проблема визначення процесу взаємодії капіталів різного типу та їх перетікання з однієї форми в іншу. Під цим розуміється перетікання природного капіталу у фінансовий і, навпаки, фінансового — у природний. Якщо перше, досить відоме, то друге ще залишається прихованим. Тому, коли

йдеться про економіку сталого розвитку, використовуючи категорією "природний капітал", слід відразу сказати про характер та умови його взаємодії з фінансовим, людським і виробничим капіталами. Територіальні природні ресурси і є таким капіталом, на основі якого можуть формуватись інші конкурентоспроможні ланцюги створення вартості [17, с. 53].

Сталий розвиток агросфери можна визначити як системні, людиноцентристські, адаптивні за природою і якісні за сутністю цілеспрямовані зміни, що повинні забезпечувати підвищення її економічної ефективності, соціальної прогресивності, екологічної безпечності та стійкості [18, с. 75]. Вищезазначене визначення можна адаптувати і до агропродовольчої сфери в цілому (рис. 1).

З позиції синергетики, агропродовольча сфера як система, здатна до саморозвитку завдяки наявності власних цілей, інтересів, мотивів, адаптивності до змінюваних умов функціонування, що доводить про її здатність до самоуправління [9, с. 102].

На думку Урсула А.Д., економоцентрична модель несталого розвитку (НР) символічно може бути представлена у вигляді зростання економічної ефективності, яка відображає головний мотив людської діяльності в умовах ринкової економіки. На противагу, модель сталого розвитку (СР) як всеохоплюючий управлінський процес, може бути представлена як накладення основних обмежень на ринковий економічний процес, які повинні знизити його негативні наслідки для суспільства і природи в цілому. У спрощеному вигляді, дане твердження виглядає наступним чином [19, с. 9]:

$$СР = Е \cdot Б \cdot С \quad (1),$$

де Б — біосферні обмеження (за допомогою яких, створюється можливість збереження біосфери);

С — соціальні обмеження, які слід реалізувати в системі "людина-суспільство".

Іншими словами, сталий розвиток — це, насамперед, економічне зростання, за якого ефективно розв'язуються найважливіші проблеми життєзабезпечення суспільства без виснаження, деградації і забруднення довкілля. Основою забезпечення сталого розвитку агропродоволь-

чої сфери може стати біоекономіка, що динамічно розвивається. Біоекономіка — це економіка, заснована на використанні біотехнологій, що використовують відновлювану біологічну сировину. Розвиток галузей біоекономіки передбачає підвищення енергоефективності, ефективне використання відходів, розвиток відновлюваної енергетики на основі біомаси, підвищення сталості сільського господарства і агропродовольчої сфери в цілому, виробництво нових продуктів харчування. Одним із прикладів біоекономіки є біоенергетика [20, с. 23]. На міжнародному рівні курс на біоекономіку був взятий Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у середині 2000-х рр., і передбачається, що біоекономіка буде спроможна генерувати 2,7% світового ВВП до 2030 р. [21, с. 2590].

Сьогодні необхідно відмітити постійно зростаючу роль науки як особливої складової людської діяльності, яка виступає рушійною силою вдосконалення елементів агропродовольчої сфери. При цьому провідну роль має відігравати держава, яка має суттєвий вплив на формування національної агропродовольчої сфери. Нині ключовими напрямками наукових досліджень у агропродовольчій сфері у світі визнаються біо- і нанотехнології, генетика, мікробіологія, ресурсозбереження, екологізація та інформатизація агропродовольчого виробництва, його адаптація до ймовірних змін у природних умовах, удосконалення економічних механізмів функціонування виробництва та ринку, створення та впровадження нових форм і методів управління АПС [22, с. 65].

Тим часом саме органічне сільське господарство, може сприяти зменшенню негативного впливу господарської діяльності на зміни клімату. Виробництво тваринницької та рослинницької продукції пов'язане з викидами вуглекислого газу, метану й окису азоту, що робить сільське господарство великим джерелом парникових газів. На цю галузь припадає 15% світових обсягів викидів парникових газів. Якщо ж врахувати ще й вирубку лісів, у чому сільське господарство відіграє провідну роль, то його частка у загальних викидах парникових газів зростає до 30% [23, с. 67]. Органічне сільське господарство — цілісна система управління виробництвом, яка поліпшує стан агроєкосистеми (зокрема, біологічну варіативність, біологічні цикли та біологічну активність ґрунту). Перевагою органіч-

Рис. 1. Структура концепції сталого розвитку АПС

Джерело: авторська розробка.

ного сільського господарства є те, що воно з давніх часів завжди використовувалось як система землеробства і було пристосоване до багатьох кліматичних зон і місцевих умов. За рахунок того, що при органічному землеробстві використовуються лише органічні матеріали (добрива, засоби захисту рослин та ін.), збільшується вміст органічних речовин у ґрунті. Як результат, при цьому у ґрунті за рахунок дії природних факторів набагато більше вологи, ніж при використанні традиційної системи землеробства. Таким чином, при використанні системи органічного землеробства, можливо певною мірою нівелювати дію природних факторів, що особливо важливо в умовах глобальних змін клімату [23, с. 69].

Важливим характером стабілізації і сталості агропродовольчої сфери є культура. В. Дієсперов наголошує, що селянство в Україні — першооснова нації. Історично країна формувалася як сільська місцевість, з якої значно пізніше виділилися промислове виробництво й торгівля. Забезпечуючи країну продовольством, село виступає опорою держави. Значна щільність сільського населення необхідна для освоєння ресурсів території, інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. Функції села багатогранні. Селянство виконує соціальні й етичні завдання, є носієм національного генетичного коду, ідентичності, духовності та культури нації [24, с. 98].

ВИСНОВКИ

Слід відмітити, що глобальна концепція сталого розвитку агропродовольчої сфери, повинна реалізуватися, в першу чергу, на регіональному рівні, на підтвердження відомого принципу "мислити глобально, а діяти локально". Сталий розвиток передбачає залученість кожного громадянина. Будь-яка ідея перемагає тоді, коли її підтримує населення. Якщо ми хочемо жити довго і щасливо, ми маємо жити за правилами сталого розвитку [25, с. 12]. Сьогодні ідея сталого розвитку може відіграти ключову

роль у консолідації українського суспільства, визначенні державних пріоритетів і перспектив соціально-економічних перетворень в Україні, в виборі стратегій регіонального розвитку агропродовольчої сфери.

Література:

1. Корнійчук Л. Теоретичні основи реалізації концепції стійкого розвитку / Л. Корнійчук // Економіка України. — 2010. — № 2. — С. 72—83.

2. Сталий розвиток. Матеріали Вікіпедії. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сталий_розвиток

3. Наше спільне майбутнє. Доповідь Всесвітньої комісії з питань довкілля та розвитку, 1987 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>

4. Конференція ООН зі сталого розвитку Rio+20 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rio20.net/en/documentos/the-rio20-summit-and-its-follow-up>

5. Преобразование нашего мира: повестка дня в области устойчивого развития до 2030 года [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/>

6. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. — К.: Інтелсфера. — 2002. — 211 с.

7. Серебрянный Л.Р., Скопин А.Ю. Поддерживаемое, сбалансированное или устойчивое развитие? / Л.Р. Серебрянный, А.Ю. Скопин // Изв. РАН. Сер. географическая. — 1998. — № 1. — С. 44—49.

8. Основи сталого розвитку: навч. посібник / [за заг. ред. А.Г. Мельника]. — Суми: Університетська книга, 2005. — 654 с.

9. Соціо-еколого-економічний розвиток агропродовольчої сфери України в сучасних умовах: проблеми та шляхи їх розв'язання: монографія / Авт. кол. О.І. Павлов, К.Б. Козак, Д.Ф. Крисанов [та ін.]; за ред. О.І. Павлова. — Одеса: Астропринт, 2015 — 512 с.

10. Павлов О.І. Агропродовольча сфера України як об'єкт національної безпеки / О.І. Павлов // Економіка АПК. — 2014. — № 2 — С. 97—103.

11. Стройко Т.В. Методологія дослідження інфраструктури агропродовольчої сфери в контексті сталого розвитку / Т.В. Стройко // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. — 2014. — Т. 19. Вип. 3/1. — С. 54—63.

12. Мельник А.Г., Шкарупа О.В. Забезпечення сталого розвитку еколого-економічних систем агропродовольчої сфери на основі механізмів самоорганізації // Сталий розвиток та

безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / Павлов О.І., Хвесик М.А., Юрчишин В.В. та ін.; за ред. О.І. Павлова. — Одеса: Астропринт, 2012. — С. 335—348.

13. The Global Forum on Agricultural Research (GFAR) — Глобальний форум з сільськогосподарських досліджень [Електронний ресурс]. — [Режим доступу]: <http://www.gfar.net>

14. Асоціація "Укроліяпром" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukroilprom.org.ua>

15. Рослинництво України. Матеріали Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

16. Хвесик М., Бистряков І. Парадигмальний концепт сталого розвитку України / М. Хвесик, І. Бистряков // Економіка України. — 2012. — № 6. — С. 4—12.

17. Бистряков І. К. Становлення зеленої економіки в Україні: методологічні аспекти / І.К. Бистряков // Механізм регулювання економіки. — 2011. — № 4. — С. 51—57.

18. Попова О. Агросфера: соціоекономічний зміст і засади сталого розвитку / О. Попова // Економіка України. — 2012. — № 5. — С. 73—84.

19. Урсул А.Д. Безопасность и развитие: концептуально-методологические аспекты / А.Д. Урсул // Безопасность Евразии. — 2007. — № 1. — С. 8—15.

20. Бобылёв С.Н., Михайлова С.Ю., Кирюшин П.А. Биоэкономика: проблемы становления / С. Бобылёв, С. Михайлова, П. Кирюшин // Экономика и управление. — 2014. — № 6. — С. 20—25.

21. McCormick K., Kautto N. The Bioeconomy in Europe: An Overview. Sustainability. — 2013, vol. 5, pp. 2589—2608.

22. Шубравська О. Біоекономіка: аналіз світового розвитку та передумови для становлення в аграрному секторі економіки України / О. Шубравська // Економіка України. — 2010. — № 10. — С. 63—73.

23. Дем'яненко С., Бутко В. Стратегія адаптації аграрних підприємств України до глобальних змін клімату / С Дем'яненко, В. Бутко // Економіка України. — 2012. — № 6. — С. 66—72.

24. Дієсперов В.С. Історична доля українського селянства / В. Дієсперов // Економіка АПК. — 2009. — № 12. — С. 96—103.

25. Національна парадигма сталого розвитку України / За заг. Б.Є. Патона. — К.: Держав-

на установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. — 72 с.

References:

1. Korniiuk, L. (2010), "The theoretical basis of implementing the concept of sustainable development", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 2, pp. 72—83.

2. The Wikipedia (2016), "Sustainable development", available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Stalyi_rozvytok (Accessed 20 Sept 2016).

3. UN (1987), "Our Common Future. Report of the World Commission on Environment and Development", available at: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf> (Accessed 20 Sept 2016).

4. Rio+20 portal (1992), "The UN conference on sustainable development Rio+20", available at: <http://rio20.net/en/documentos/the-rio20-summit-and-its-follow-up/> (Accessed 20 Sept 2016).

5. UN (2015), "The transformation of our world: an agenda for sustainable development until 2030", available at: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/> (Accessed 20 Sept 2016).

6. Deili, H. (2002), *Poza zrostanniam. Ekonomichna teoriia staloho rozvytku* [Out growth. Economic theory of sustainable development], Intelsfera, Kyiv, Ukraine.

7. Serebrianni, L. R. and Skopyn, A. Yu. (1998), "Supported, balanced or sustainable development?", *Yzv. RAN. Ser. Heohrafycheskaia*, vol. 1, pp. 44—49.

8. Melnyk, L. H. (2005), *Osnovy staloho rozvytku* [Fundamentals of sustainable development], Universytetska knyha, Sumy, Ukraine.

9. Pavlov, O. I. Kozak, K. B. and Krysanov, D. F. (2015), *Sotsio-ekoloho-ekonomichni rozvytok ahroprodovolchoi sfery Ukrainy v suchasnykh umovakh: problemy ta shliakhy yikh rozviazannia, monohrafiia* [Socio-ecological-economic development of the agri-food sphere of Ukraine in modern conditions: problems and ways of their solution], Astroprynt, Odesa, Ukraine.

10. Pavlov, O. I. (2014), "Agri-food sector Ukraine as an object of national security", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 97—103.

11. Stroiko, T. V. (2014), "Methodology of research infrastructure agri-food sector in the context of sustainable development", *Visnyk ONU im. I. I. Mechnykova*, vol. 19, Vyp. 3/1, pp. 54—63.

12. Melnyk, L. H. and Shkarupa, O. V. (2012), "Ensuring Sustainable development of ecological and economic systems of the agro-food sector on

the basis of self-organization mechanisms", *Stalyi rozvytok ta bezpeka ahroprodovolchoi sfery Ukrainy v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv*, [Socio-ecological-economic development of the agri-food sphere of Ukraine in modern conditions: problems and ways of their solution], Astroprynt, Odesa, Ukraine, pp. 335—348.

13. The Global Forum on Agricultural Research (GFAR) (2016), available at: <http://www.gfar.net> (Accessed 20 Sept 2016).

14. The Association Ukroliyprom (2016), "Current market news oil", available at: <http://www.ukroilyprom.org.ua> (Accessed 20 Sept 2016).

15. The State statistics service of Ukraine (2016), "Crop production in Ukraine", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 20 Sept 2016).

16. Khvesyk, M. and Bystriakov, I. (2012), "Paradigmatic concept of sustainable development of Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 6, pp. 4—12.

17. Bystriakov, I. K. (2011), "Formation of green economy in Ukraine: methodological aspects", *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky*, vol. 4, pp. 51—57.

18. Popova, O. (2012), "Agrosfera: socio-economic content and principles of sustainable development", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 5, pp. 73—84.

19. Ursul, A. D. (2007), "Security and development: conceptual and methodological aspects", *Bezopasnost Evrazyy*, vol. 1, pp. 8—15.

20. Bobulev, S. N. Mykhailova, S. Yu. and Kyriushyn, P. A. (2014), "Bio-economy: problems of formation", *Ekonomyka y upravlenye*, vol. 6, pp. 20—25.

21. McCormick, K. and Kautto, N. (2013), "The Bioeconomy in Europe: An Overview", *Sustainability*, vol. 5, pp. 2589—2608.

22. Shubravska, O. (2010), "Bioeconomy: Analysis of global development and the conditions for the formation of the agricultural sector in Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 10, pp. 63—73.

23. Demianenko, S. and Butko, V. (2012), "The strategy of adaptation of agricultural enterprises in Ukraine to global climate change", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 6, pp. 66—72.

24. Diiesperov, V. S. (2009), "The historical fate of Ukrainian peasants", *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 96—103.

25. Paton, B. Ye. (2012), *Natsionalna paradyhma staloho rozvytku Ukrainy* [the National paradigm of sustainable development of Ukraine], *Derzhavna ustanova "Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannia ta staloho rozvytku"*, *Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, Kyiv, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 09.10.2016 р.*